

Apl p

7/6.98

115697

NYTT BOKVERK: Hvordan ble fascismen utviklet, og hvilke former fikk oppgjøret med den, mot slutten av og etter den annen verdenskrig? Bak et ferskt 2000 siders bokverk om denne svært mangslunne prosessen i 30 europeiske land står tre norske forskere.

TRIO: Stein Ugelvik Larsen har hatt hoved-

nd tok ne hardest

ike landene taklet oppgjøret med igen. Store land tok det lettere, mens i embourg ble oppgjøret hardt. I Norge ennesker.

- norske his

PER EGIL HEGGE

Den europeiske fascismens egenart, og oppgjøret med den, eller utviklingen av den, etter 2. verdenskrig, kan trenge minst 2000 sider, og det har da også førsteamanuensis Stein Ugelvik Larsen gitt den. Fascistene og nazistene i 30 europeiske land, i realiteten alle unntatt Irland og Island, er plassert under historikerens og statsviternes lupe. Arbeidet har pågått i 13 år, etter at idéen først ble luftet på et seminar i Salzburg i 1985. Professor Bernt Hagtvet ved Universitetet i Oslo har assistert, og det samme har professor Hans Fredrik Dahl. Hva har de så funnet ut?

- Oppgjøret artet seg svært forskjellig i de ulike land, sier Ugelvik Larsen. I Norge ble det ekstremt legalistisk, godt hjulpet, på en måte, av NS. For Quisling insisterte på orden. NS-arkivet skulle være intakt, ingen papirer ble brent i sammenbruddsfasen. Nygaardsvold-regjeringen hadde definert medlemskap i det nazistiske partiet som kriminelt. Dermed hadde man grunnlaget, og det ble tatt ut siktelse mot hele 90 000 personer.

Ble kommunister

Andre land tok lettere på det. Men generelt kan man si: Jo mindre land, desto kraftigere oppgjør. I Belgia og Luxembourg slo myndighetene spesielt hardt til. Mulligens var det også en funksjon av at eksilregjeringene hadde vært svært svake. Det kunne være et poeng å vise styrke etterpå.

Hva har det hatt å si for arbeidet med dette verket at det kommunistiske systemet gikk for å bli avviklet? - Vi har sett på alle landene som ble skjedde, og dermed ble det mulig å ta med Albania, de baltiske land, Polen, Tsjekkoslovakia, Ungarn, Romania og Øst-Tyskland. I de tre siste var kommunistpartiene temmelig svake. Etter 1945 tok de nye makt-havere inn et stort antall omskolerte fascist-ter i sine rekker - og kunne være temmelig sikre på at de ikke fant på noe galt. For i så fall risikerte de jo at deres fortid ble bragt frem, sier Ugelvik Larsen.

- Er dette et riktig tidspunkt for fremleggelse av et slikt arbeid?

Bernt Hagtvet svarer: - Vi mener at vi hadde rett for det riktige tidspunkt da vi satte i gang for 13 år siden. Vi valgte, etter en del diskusjon, å gå videre etter verket «Who were the Fascists?». Da begynte vi å lete etter folk som kunne behandle spørsmålet i hvert enkelt land. Det er ganske viktig for det norske akademiske miljø at vi markerer oss på denne måten. Publikasjonsmetoden er også nykspende. Boken er renskrevet av vår sekretær på Christian Michelsens Institutt i Bergen, Inger Nygaard, og distribueres av Columbia University Press i New York. Vi går altså utenom det vanlige forlagssystemet. Med moderne trykkt teknologi er det en enkel sak. Dermed har vi et eksempel på en ny verden for forlagene også.

Og hva tidspunkt angår: Boken kommer i kjølvannet på en debatt både i Norge og Danmark om omfanget av likvidasjoner under krigen. Vi har også diskusjon om tyskerbarna og nazigullet. Vi er ikke ferdig med okkupasjonsperioden.

Voldelig i dag

- Ser dere på fascismen i dag?
- Ja, og det er det all grunn til, svarer Hans Fredrik Dahl. - Etter krigen ble ikke fascismen tatt alvorlig, det var en utbredt oppfatning både blant politikere og historikere at den ikke utgjorde noe som kunne kalles en ideologi. Marxismen-leninismen var derimot det, den var dessuten vitenskapelig. Den betraktes ikke som det etter 1989. Dermed blir det lettere for våre dagers historikere å se på de følelsesmessige drivkreftene bak fascismen, å se de trekk ved den klassiske fascismen som er med på å gjøre den til en bestående ideologi: Den tilbyr en helhet i en tid hvor mange føler at sammenhenger er brutt, den bygger samhörighet, enhet, tuffet på nasjonens grunn. I det ligger bl.a. forklaringen

Historisk tema med mange variasjoner

betegnende nok «Kontinuitet og forandring i førkrigsidens og etterkrigsidens Albania». Helt spesielle var forholdene i Portugal og Spania, hvor de fascistregede regimene forble ved makten en hel generasjon etter Mussolinis og Hitlers fall, helt frem til midten av 1970-årene. Det kom til en svært utvikling i Spania og det såkalte nettlukket Portugal i april 1974.

nok så lakonisk i kapitlets første fotnote at «albanske kilder om fascismen og krigen er ikke så omfattende som de kunne ha vært fordi de albanske arkiver ennå ikke er tilgjengelige for ikke-albanske forskere», og at de har skrevet mye «om den nasjonale frigjøringskampen, men ikke om fascismen i Albania». Men i landets tradisjon var den sterke mann en gjennomgangsgut, og artikkelen heter

kasjon er de balterne som flykter til Sverige og som så blir utlevert til sovjetstyret i sitt hjemland, og oppgjøret med dem. En stor overraskelse under arbeidet var at det ble mulig å få til en artikkel om Albania. Albanske historikere har hatt litt vanskelige arbeidsforhold, så her måtte det finnes en utenlandsk ekspert, amerikeneren Bernd J. Fischer. Han skriver

de baltiske sovjetrepublikkene fikk sin selvstendighet tidligere enn de sovjetiske republikkene aldri hadde våget å håpe de ville få se. De tilgjengelige i de baltiske land er det dessuten en uvanlig komplisert prosess som skal skilles, det er et område som først er selvstendig, så okkuperes det av sovjetrusserne, deretter av Nazi-Tyskland, og så igjen av kommunistene. En tilleggskompl-

tradisjoner, og ikke minst ulike engelskkunnskaper. Så det er blitt ganske mange versjoner av hver artikkel, sier Ugelvik Larsen. Det er andre forhold som kompliserer tilblivelsen av et slikt verk også.

- Det første utkastet til artikkelen om fascismen i Balukum og oppgjøret med den forelå i midten av 1980-årene. Det var utarbeidet på Baltisk institutt i Stockholm. Så falt jernteppet,

Stein Ugelvik Larsen legger ikke skjul på at det har kostet mye arbeid å få til en noenlunde enhetlig artikkelsamling i mammutverket «Det moderne Europa etter fascismen 1945-1980-årene».

- Det skyldes ikke bare at de historiske forholdene varierer sterkt fra land til land, og at fascisismen kunne arte seg svært ulikt. Det henger også sammen med varierende akademiske

«... en utkastet tilbyr en helhet i en tid sammenhenger er brutt, sner, ennet, tuffet på nasjonal Front og Le Pen skyldelsen? it trekk ved nazismen rjo at den er så voldelig, omber mot i. mal- og og Dahl. ikke er tatt med? - Vi så behandle Island og Ir- . de hadde ikke fascist- site noen rolle. Men de